

РОЗДІЛ 3

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У КОЛЕДЖАХ І ТЕХНІКУМАХ

УДК378.011.3

Ю.В. Мала
м. Донецьк, Україна

СТРУКТУРА МЕТОДИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СУЧАСНОГО ВИКЛАДАЧА НЕПЕДАГОГІЧНОГО КОЛЕДЖУ

Постановка проблеми. Докорінні зміни в соціальній, економічній, духовній сферах життя українського суспільства неминуче впливають на систему освіти, вносячи певні корективи та вимагаючи підвищення професіоналізму педагогів. Серед важливих вимог, які висовує суспільство до сучасного викладача, — вільна орієнтація в широкому спектрі педагогічних інновацій, володіння інформаційно-комунікаційними технологіями, розуміння особливостей розвитку національної та світової культури, усвідомлення ролі глобальних освітніх процесів, володіння високою педагогічною культурою, поєднання фундаментальних теоретичних знань і практичної підготовки. Усі ці вимоги інтегрує поняття «професійна компетентність педагога», володіння якою є запорукою організації ефективного навчально-виховного процесу.

Аналіз наявних досліджень. Сучасний етап розвитку освіти України також характеризується активним упровадженням компетентнісного підходу до навчання. Загальні теоретичні питання компетентнісного підходу розроблено ґрунтовно (В. Байденко, Н. Бібік, С. Раков, О. Савченко, А. Хуторський та інші). Сутність, зміст, складові та особливості формування професійної компетентності педагога розкриті в працях сучасних українських науковців, серед яких І. Бех, О. Овчарук, О. Пометун, В. Семиченко та інші. Аналіз цих праць дає підстави зробити висновок, що професійна компетентність педагога — це динамічне системне багатокomпонентне поняття, яке містить у собі різні підсистеми-компетентності (педагогічну, психологічну, інформаційну, комунікативну, полікультурну, правову, соціальну, економічну, екологічну та ін.), що необхідні сучасному педагогу. Усі вони, взаємопідсилюючись у процесі набуття педагогічного досвіду, визначають професіоналізм педагога. Проте, залежно від профілю коледжу, розвитку окремих із названих компетентностей приділяється особлива увага.

Зазвичай основи названих компетентностей закладаються ще в процесі професійної підготовки. Проте, як свідчить досвід, у коледжах непедагогічного профілю часто працюють викладачі, які не мають базової педагогічної освіти. Це значно ускладнює їхню адаптацію до педагогічної діяльності, не сприяє своєчасному й доцільному впровадженню освітніх інновацій та структуруванню змісту дисциплін, заважає організації науково-педагогічної діяльності, гальмує процес їхнього професійного становлення загалом. Тому вважаємо, що для викладачів непедагогічних коледжів основою розвитку їхнього професіоналізму є саме методична компетентність.

Теоретичним підґрунтям для розробки проблеми дидактичної компетентності є праці дидактів минулого та сучасності, в яких розкрито різні аспекти загальнодидактичної підготовки педагога (В. Бондар, В. Загвязинський, І. Колесникова, П. Підласий), формування його дидактичних умінь (В. Паламарчук, В. Чайка, А. Щербаков), застосування інноваційних технологій навчання (Н. Мальцева, О. Пехота, Л. Пироженко, А. Фасоля, Н. Якса та ін.). Проте згадані науковці досліджували переважно проблеми формування методичної компетентності

вчителя, який має базову педагогічну освіту.

Викладачу непедагогічного коледжу під час організації навчального процесу та розроблення дидактичного матеріалу потрібно постійно враховувати найновіші досягнення не лише науки, основи якої він викладає, а й педагогіки та професійної освіти. Він сам має бути педагогом-дослідником, щоб готувати фахівців не просто на замовлення сучасності, а й з урахуванням майбутнього.

На думку Т. Сорокіної, під професійною компетентністю вчителя розуміється єдність його теоретичної і практичної готовності до здійснення педагогічної діяльності. Компетентність розглядається як один із ступенів професіоналізму, складова, навіть більше, системотвірна основа педагогічної діяльності вчителя. Компетентність учителя трактується як його здатність на різному рівні вирішувати різні типи педагогічних завдань. У дослідженні Т. Сорокіної професійна компетентність учителя трактується як динамічний, процесуальний бік професійної підготовки, характеристика професійного зростання, професійних змін як мотиваційних, так і діяльнісних [6, с. 111]. Досягти високого рівня професійної компетентності викладач непедагогічного коледжу зможе лише тоді, коли в її основі буде сформована належним чином методична компетентність, як системотвірний чинник його професіоналізму. Методична компетентність викладача — це системне динамічне особистісне утворення, що складається із знань, умінь, навичок, ціннісних орієнтацій, особистісних якостей і досвіду, необхідних для організації навчального процесу на науковій основі з урахуванням освітніх інновацій і потреб практики, що постійно змінюються.

Однак на практиці лише окремі викладачі коледжів займаються науково-педагогічними дослідженнями, спрямовуючи їх на вдосконалення навчально-виховного процесу з власної ініціативи. Така ситуація вже не відповідає рівню соціально-економічних вимог до професійної підготовки сучасних фахівців, які мають бути готовими до швидких змін у сфері діяльності.

Невирішені аспекти проблеми. Досліджуючи наукові праці, присвячені питанню формування методичної компетентності практикуючого педагога, ми з'ясували, що ця проблема ще недостатньо вивчена. Реалізація компетентнісного підходу в навчально-виховному процесі коледжів перебуває на стадії вихідного розроблення. Поза увагою науковців залишаються особливості формування методичної компетентності викладачів коледжів, зокрема тих, які не мають педагогічної освіти.

Мета статті — з'ясувати місце методичної компетентності у структурі професійної компетентності викладача непедагогічного коледжу, проаналізувати різні підходи до визначення понять «професійна компетентність педагога» та «методична компетентність», визначити структуру методичної компетентності сучасного викладача непедагогічного коледжу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Професійна компетентність — інтеграція та реалізація в педагогічній діяльності професійно значущих особистісних якостей і здібностей, професійних знань і умінь, активне якісне перетворення вчителем свого внутрішнього світу, що призводить до принципово нового способу життєдіяльності — творчої самореалізації в професії. Основними компонентами професійної компетентності педагога визначають такі: знання — логічна інформація про навколишній і внутрішній світ людини, зафіксована в її свідомості; уміння — психічні утворення, які полягають у засвоєнні людиною способів діяльності; навички — дії, сформовані в процесі повторення і доведення до автоматизму; професійна позиція — система сформованих установок і орієнтацій, відношення й оцінок внутрішнього та навколишнього досвіду, реальності і перспектив, а також домагань, які визначають характер дій, поведінки; індивідуально-психологічні особливості людини — поєднання різних структурно-функціональних компонентів психіки, які визначають індивідуальність, стиль діяльності, поведінки і виявляються в якостях особистості; акмеологічні варіанти — внутрішні збудники, які обумовлюють потребу в саморозвиткові, творчості та самовдосконаленні [5].

Російська дослідниця Г. Коджаспірова зазначає, що педагог має оволодіти певними педагогічними вміннями, щоб бути компетентним. Дослідниця пропонує десять груп педагогічних

умінь, якими має володіти вчитель, зокрема: уміння побачити в педагогічній ситуації проблему і сформулювати її у вигляді педагогічних завдань, здатність до педагогічного тлумачення інформації; формування у школярів навчальних та соціальних умінь і навичок; уміння поєднувати форми навчання і виховання, уміння співвідносити труднощі учнів з недоліками у своїй роботі та створювати плани розвитку своєї педагогічної діяльності, уміння поставити різноманітні комунікативні завдання, володіння засобами невербального спілкування; переважання демократичного стилю в процесі викладання, уміння утримувати стійку професійну позицію педагога; усвідомлення перспективи власного професійного розвитку; уміння стимулювати готовність до самонавчання і безперервної освіти; уміння розпізнавати за поведінкою учнів узгодженість етичних норм і переконань; уміння побачити причинно-наслідкові зв'язки між завданнями, цілями, способами, засобами, умовами, результатами [2, с. 79].

Професійна компетентність педагога як характеристика, що забезпечує ефективну організацію діяльності педагога, поєднує в собі низку компетентностей: психологічну, комунікативну, соціальну, проектну, інтелектуальну, методичну, управлінську та ін. Це зумовлено складною структурою педагогічної діяльності, яка включає в себе такі взаємопов'язані функції педагога: діагностичну, орієнтаційно-прогностичну, конструктивно-проектувальну, організаторську, інформаційно-пояснювальну, комунікативно-стимуляційну, аналітико-оцінну, дослідницько-творчу [4, с. 132]. Комплексне і системне виконання цих функцій передбачає володіння педагогом ключовими компетентностями та їх взаємодію у плануванні та організації навчально-виховного процесу. Для ефективного здійснення конструктивно-проектувальної, інформаційно-пояснювальної, аналітико-оцінної та інших функцій визначальну роль відіграє рівень сформованості методичної компетентності вчителя, що забезпечує його готовність до ефективної професійної діяльності.

Професійна компетентність педагога виражає готовність до здійснення педагогічної діяльності, при цьому основу структури компетентності педагога складають численні педагогічні вміння, що характеризують цю готовність. Отже, *педагогічна компетентність* — системне явище, суть якого полягає в системній єдності педагогічних знань, досвіду, властивостей і якостей педагога, що дозволяють ефективно здійснювати педагогічну діяльність, цілеспрямовано організувати процес педагогічного спілкування і передбачають особистісний розвиток і вдосконалення педагога.

Російська дослідниця Н. Кузьміна до складу професійно-педагогічної компетентності відносить п'ять елементів або видів компетентності: спеціально-педагогічну, методичну, соціально-психологічну, диференціально-психологічну, аутопсихологічну. Методична компетентність охоплює спосіб формування знань і вмінь у тих, хто навчається [3].

Наш науковий інтерес спрямований на методичну компетентність, яка є складовою частиною професійної компетентності педагога. Основним з компонентів змістового наповнення поняття «професійна компетентність» майбутнього педагога є дидактична компетентність.

Методична компетентність проявляється через методичні вміння, які засновані на теоретичних знаннях і спрямовані на вирішення педагогічних завдань. Викладачпедагогічного коледжу, незважаючи на відсутність базової педагогічної освіти, має знати основні компоненти теорії освіти й навчання; структуру й характеристики кожного компонента процесу навчання; структуру різних типів навчання; основні компоненти змісту освіти та їх функції; основні закономірності в дидактиці; взаємозв'язок між закономірностями, принципами та правилами в дидактиці; принципи навчання в цілісній структурі процесу навчання; критерії вибору методів навчання; форми організації навчання; способи підвищення ефективності занять; алгоритм побудови заняття як системи; особливості застосування інноваційних педагогічних технологій, зокрема й інформаційно-комунікаційних.

Методична компетентність передбачає поєднання знань з дидактики, психології, методики викладання дисципліни, які є певним чином упорядкованою й організованою системою знань, поданою у вигляді педагогічних теорій розвитку та соціалізації особистості, закономірностей і

принципів побудови та функціонування освітнього процесу, що створює умови для подальшої творчості, альтернативності в організації освітнього процесу, орієнтування в професійній інформації та розв'язання дидактичних завдань на рівні сучасних теорій і технологій [1].

Методична компетентність передбачає вміння викладача проектувати повний цикл процесу засвоєння знань; створювати проблемні ситуації; організувати різні форми навчальних занять; моделювати й проводити на високому методичному рівні заняття різних типів із застосуванням інноваційних освітніх технологій; діагностувати навчальні досягнення студентів; стимулювати й організувати пізнавальну діяльність майбутніх фахівців; аналізувати, узагальнювати й використовувати передовий педагогічний досвід і досягнення педагогічної науки.

Важливим компонентом методичної компетентності є такі особистісні характеристики, як здібності пояснювати (викладати інформацію чітко, переконливо, доступно; експресивно-мовні здібності (чіткість дикції, логічна послідовність викладу, образність і емоційність мови та ін.); академічні (ерудиція, пізнавальна активність, здатність до самоосвіти) та ін.

Методична компетентність є складовою дидактичної культури педагога, яку тлумачать як інтегроване особистісне утворення, що зумовлює ефективність навчально-пізнавальної діяльності суб'єктів навчання, сприяє створенню й засвоєнню студентом педагогічних цінностей і технологій, стимулює його до саморозвитку й творчості [1].

Основними завданнями оптимізації методичної роботи в коледжах є уникнення формалізму, розвиток творчого потенціалу кожного студента й викладача, створення належних умов для самоосвіти та самовдосконалення педагогічного колективу. Тому ключовими педагогічними компетенціями, що є компонентами методичної компетентності викладача, є такі:

- компетенція щодо моделювання, проектування, конструювання навчального процесу;
- компетенція щодо реалізації суб'єкт-суб'єктного підходу в побудові особистісно-орієнтованого педагогічного процесу;
- компетенція щодо створення ситуації успіху для творчого самовиявлення студентів;
- компетенція щодо створення інформаційно насиченого мотиваційно-спонукального життєтворчого освітнього процесу;
- компетенція щодо методичного забезпечення педагогічної діяльності;
- компетенція щодо здійснення інноваційно-пошукової діяльності.

На формування та розвиток цих компетенцій має спрямовувати свої зусилля методичний відділ навчального закладу.

Висновок. Одним із важливих аспектів процесу навчання в коледжі є питання готовності викладачів, які не мають педагогічної освіти, ефективно організувати процес навчання (дидактичний процес). Основою такої готовності є методична компетентність викладача. Методична компетентність особистості викладача непедагогічного коледжу — це інтегративна якість, що знаходить вияв у теоретичній і практичній готовності до дидактико-професійної діяльності, спрямованої на вирішення різноманітних дидактичних завдань і самореалізації в творчому навчальному процесі. Сформувати таку особистісну якість у викладачів непедагогічних коледжів можна лише за допомогою спеціально організованої методичної роботи, *напрямів подальших досліджень.*

Література:

1. Гриньов В.Й. Формування дидактичної культури майбутнього вчителя : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / В.Й. Гриньов. — Харків, 2003. — 21 с.
2. Коджаспирова Г. М. Педагогіка : учебник / Г.М.Коджаспирова. — М.: Гардарики, 2004. — 528 с.
3. Кузьмина Н.В. Профессионализм личности преподавателя / Н.В. Кузьмина. — М.: АПН, 1990. — 149 с.
4. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка : навчальний посібник / Н.Є.Мойсеюк. — [5-те видання, доповнене і перероблене]. — К. : Знання-Прес, 2007. — 656 с.
5. Психология и педагогика : учебное пособие / [А.А. Бодалев, В.И. Жуков, Л.Г.Лаптев, В.А.Сластенин]. — М. : Изд-во Института психотерапии, 2002. — 585 с.

6. Сорокина Т.М. Развитие профессиональной компетенции будущего учителя средствами интегрированного учебного содержания / Т.М.Сорокина // Начальная школа. — 2004. — №2. — С. 110-114.

У статті визначено місце методичної компетентності в структурі професійної компетентності викладача непедагогічного коледжу. Проаналізовано різні підходи до визначення понять «професійна компетентність педагога» та «методична компетентність». Визначено структуру методичної компетентності сучасного викладача непедагогічного коледжу.

Ключові слова: викладач коледжу, методична компетентність, професійна компетентність.

В статье уточнено место методической компетентности в структуре профессиональной компетентности преподавателя непедагогического колледжа. Проанализированы разные подходы к определению понятий «профессиональная компетентность педагога» и «методическая компетентность». Определено структуру методической компетентности современного преподавателя непедагогического колледжа.

Ключові слова: викладач коледжу, методична компетентність, професійна компетентність.

In the article the place of methodical competence in the structure of the teacher's professional competence in non-teacher training college is ascertained. Different approaches to the definition of «professional competence of the teacher» and «methodical competence» are analyzed. The structure of methodological competence of a modern teacher in non-teacher training college is defined.

Keywords: college teacher, methodical competence, professional competence.